

Konijnen op Koers

Resultaten Ontwerpatelier

15, 21, 28 september 2011
Woudenberg

Jessica Cornelissen
Bart Bremmer
Onno van Eijk



Konijnen op Koers

© Ontwerpen voor Systeeminnovatie
Springplank naar een duurzame
veehouderij, Oktober 2011

Konijnen op Koers wordt uitgevoerd door Wageningen UR Livestock Research in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie binnen het thema Integraal duurzame stal- en houderijsystemen (BO-12.02-001-012)

Konijnen op Koers

Wageningen UR Livestock Research
t.a.v. Jessica Cornelissen (projectleider)
Postbus 65, 8200 AB Lelystad
info.konijnenopkoers@wur.nl
0320 293 557



3

Konijnenhouderij in Nederland

- Sector onder druk: financieel & acceptatie maatschappij
- Vooruit door slagen op het gebied van duurzaamheid
- Tegemoet komen aan behoeften van dier, konijnenhouder, maatschappij (burger) en markt (retail en consument)



4

Konijnenhouderij in Nederland

- Systemen: nu 2 sporen in ontwikkeling

Welzijnskooien



Parken



- Beiden zijn een stap in de goede richting
- Maar, nog niet optimaal (vullen een deel van duurzaamheid niet in) of nog niet werkbaar

De weg vooruit?

- Beide ontwikkelingspaden – de welzijnskooien en de parkhuisvesting – zijn grote verbeteringen ten opzichte van het traditionele systeem
- Maar het is de vraag of hiermee een duurzame toekomst voor de konijnenhouderij gewaarborgd is
- Er is een derde spoor nodig die de volledige duurzaamheidsuitdaging invult en die tegemoet komt aan de behoeften van alle betrokkenen; inclusief het dier

Derde spoor

- Nieuwe houderij, welke rekening houdt met
 - Konijn
 - Konijnenhouder
 - Burger/consument
 - Milieu
- Die past in Nederlandse situatie
- Niet voor morgen, maar over-overmorgen
- Niet alleen stal, ook keten



DOEL ONTWERPATELIER

Toekomstbeelden schetsen



- Laat kerningrepen zien om uit duurzaamheidsknelpunten te komen
- Leiden tot verandering in praktijk
- Worden gedragen door brede groep betrokkenen

Opbouw



Deelnemers

- Ketenbreed en divers (kritische blik van binnen)
- Ook outsiders (kritische blik van buiten)
 - Meedenken: Ieder brengt zijn eigen unieke kennis in, in veel gevallen gebaseerd op jarenlange ervaring. Daarnaast kunnen deelnemers elkaar door hun unieke inbreng op ideeën brengen
 - Meepraten: Iedereen heeft zijn eigen visie en belangen. Door het hier met elkaar over te hebben ontstaat er begrip voor elkaars standpunten, groeit er consensus en draagvlak en kunnen nieuwe allianties ontstaan
 - Meedoen: Ieder heeft zijn eigen vakgebied en kan hierbinnen met de nieuwe ideeën een stukje van het systeem veranderen. Wanneer meerdere partijen van verschillende kanten dit doen ontstaan er sneller 'robuuste innovaties'

Harry Arts
Dierenarts



- Werkt in groepspraktijk
- Voor productie gezond voedsel voor consument
- Konijnen & pluimvee breed: nationaal en internationaal
- Basis = Staphorst

Bart Bremmer
Wageningen UR Livestock Research



- Onderzoeker Systeeminnovaties in de veehouderij
- Door middel van interactie met relevante partijen in de sectoren
- Interviews en interactieve sessies
- Vanuit onderzoek faciliteren van verandering

Sjoerd Bokma
Wageningen UR Livestock Research



- | Werk | Privé | Drive |
|--------------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------|
| • Onderzoek | • 54 jaar | • Werken aan duurzame veehouderij |
| • Huisvesting, milieu (gedrag) | • Emst (Epe) | • Vernieuwingen |
| • Varken, rundvee (pluimvee) | • Hobbyboer (zoogkoeien, schapen) | • Samen met anderen |
| | • Gezin: 3 kinderen | |

11

Johan Briene
Konijnenhouder



- Voorzitter LTO vakgroep geweest
- Bedrijf:
 - 500 voedsters
 - 12.000 biologische leghennen
 - 17.000 scharrel leghennen
 - 60 rosé vleeskalveren
 - Zorgboerderij

12

Jessica Cornelissen

Wageningen UR Livestock Research



- Konijnen op Koers
- Verantwoord consumeren
- Trots op de veehouderij
- Consuminderen
- Gedeelde verantwoordelijkheid
- Het moet en kan anders

Harald Eeftink
Konijnenhouder

- Kooi- en parkkonijnen
- 2800 voedsters
- 12.000 parkkonijnen

13

Onno van Eijk

Wageningen UR Livestock Research



- Verduurzamen
- ondervinden & onderzoeken
- Verbinden
- Veehouderij
- Variatie
- Voedsel
- Vader

Daria Hainz
Vier Pfoten, Vienna

- Internationaal competentiecentrum
- Voor farm-dieren
- Dierenwelzijn
- Duurzaamheid: dieren, houders, consument

14

Sipke Hengst
MD ADC adviesgroep (industrie)



- Ruime ervaring met thema duurzaamheid
- Stap uit mijn eigen sector
- Buitenstaander dus
- Achtergrond: techneut en financieel

Henk Holierhoek
Konijnenhouder



- Konijnenhouder sinds 1986
- Al 12 jaar parkhuisvesting voor vleeskonijnen
- 1400 voedsters en ongeveer 10.000 vleeskonijnen
- Voedsters: welzijnshokken; vleeskonijnen: parkhuisvesting met alternatieve bodem
- Wil systeem ontwikkelen waar consument, konijnenhouder, konijn en dierenbeschermmer achter staat

15

Joep Koenen
Victoria Mengvoerders



- Bedrijfsadviseur konijnen
- Voeding
- Bouw
- Economie
- Hier in het belang van de sector

Gerard Kok
Advies, Training



- Voedingsmiddelenindustrie
- Productie: vleeswaren, salades

16

Peter Rutjens
Konijnen K.I.-station Rutjens



- Someren (Eindhoven)
- Konijnenhouder sinds 1983
- Konijnen KI station voor Nederland en België sinds 1990
- Vertegenwoordiger "Molens van de Velpen" Nederland sinds 2009
- Bedrijfshulp konijnenhouderij
- Inseminator

Harm Smit
Ministerie van EL&I



- Beleid
- Kleine veehouderijsectoren
- Duurzaam: people, planet, profit

17

Thies Timmermans
IDEAL&CO



- Productontwerpen
- Duurzaamheid + creativiteit
- Techniek + onderzoek
- Geen achtergrond konijnen
- Burger – consument

Henk van der Vinne
Konijnenhouder



- Hardenberg
- Startend in parkkonijnen
- Stratenmaker
- Konijnenslachterij in opzet

18

Barbara van Genne
Stichting Vier Voeters



- Internationale dierenwelzijnsorganisatie die o.a. campagne voert tegen kooihuisvesting
- Werkzaam bij Vier Voeters sinds 2009
- Zoekt constructieve samenwerking met de sector om tot huisvesting te komen die aangepast is aan natuurlijke behoeften van het konijn (en konijnenhouder)

Peter van Hoey
Lonki



- Lonki: konijnenslakterij België (Temse)
- Aankoopverantwoordelijke + productieverantwoordelijke
- Overzicht keten:
 - Kweker-konijnenhouders: advies-aankoop
 - Slachterij-verwerking
 - Verkoop: marktvraag!

19

Peter Vingerling
Landbouwadviseur



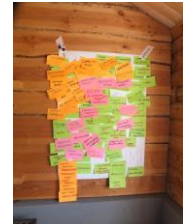
- Welzijn van dieren
- Innovatie & markt
- Voor organisaties
- Voor boeren
- Voor Non Governmental Organisations

Marc Welters
Vogely BV



- Vogely: wild & gevoelte
- Verkoop van konijnenproducten
 - Interesse van supermarkten
 - Interesse van consumenten
- Importeren van konijnenproducten naar Nederland
- Duurzame producten

20



DAG 1

Van duurzaamheidsambities naar ontwerpisen



- Wat is een duurzame konijnenhouderij?
- Hoe ziet de konijnenhouderij van nu er uit?
- Wat zijn de ontwerpgrenzen?
- Wat zijn de doelen voor een duurzame konijnenhouderij?

Duurzame konijnenhouderij

■ Wat?

- Identificeren wat duurzaamheid in de konijnenhouderij is

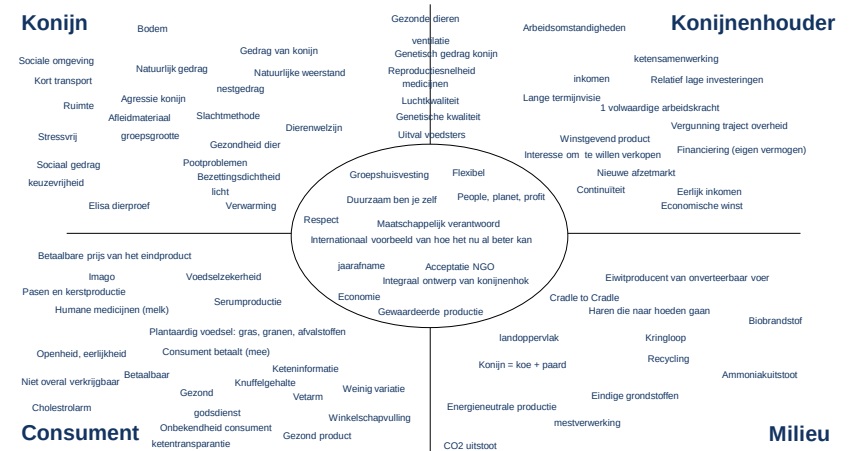
■ Waarom?

- Duurzaamheid is een containerbegrip: iedereen vult het anders in
- Door dit te delen ontstaat er een breder en gezamenlijk begrip van duurzaamheid

■ Hoe?

- In groepen van ongeveer vier personen denken de deelnemers na over wat duurzaam is
- Vervolgens delen zij de resultaten in de grote groep
- Hierbij wordt een indeling gemaakt in konijn, konijnhouder, burger/consument en milieu

Duurzame konijnenhouderij



De konijnenhouderij nu

■ Wat?

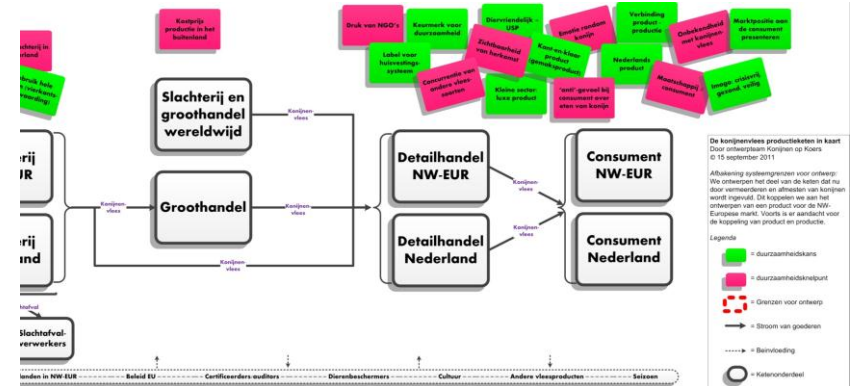
- In kaart brengen van de totale keten van konijnenvleesproductie, inclusief kansen en belemmeringen voor verduurzaming
- Keuzes maken waar in de keten er herontwerp moet gaan plaatsvinden

■ Waarom?

- Door de keten samen te tekenen ontstaat er overzicht over de keten en de samenhang tussen de verschillende schakels
- Binnen deze samenhang is een bepaalde ontwerpfocus nodig: het is niet mogelijk en niet nodig om in drie dagen de hele keten te herontwerpen

■ Hoe?

- In een groepsdiscussie bespreken de deelnemers welke partijen bij de konijnenhouderij betrokken zijn en welke relatie zij hebben
- Met pijlen wordt aangegeven hoe ketenpartijen zich tot elkaar verhouden
- Partijen van buitenaf die van invloed zijn op de keten worden geschetst
- Knelpunten en kansen in de keten worden benoemd

[illegible]

Ontwerpgrenzen

■ Drie aspecten verdienen aandacht

- Het houderijsysteem moet duurzamer
- Het product moet exclusiever met duidelijke meerwaarde voor de consument
- Het nieuwe houderijsysteem en het exclusieve product moeten aan elkaar verbonden den door een nieuw verdienmodel.



Doelen voor een duurzame konijnenhouderij

■ Wat?

- Het benoemen van doelen die worden nagestreefd in de te ontwerpen systemen; los van het bestaande, los van wat haalbaar is
- Er is een doelenboom voor het houderijsysteem en er is een doelenboom voor het product konijnenvlees.

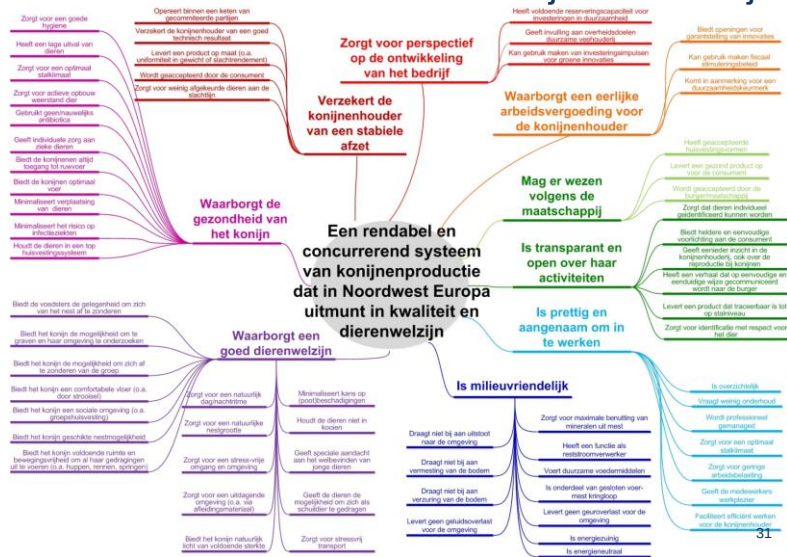
■ Waarom?

- De doelenboom geeft een gedeelde ambitie weer
- Het geeft antwoord op de vraag: wat zou een duurzaam houderijsysteem en een duurzaam product konijn nou eigenlijk moeten 'doen'?
- Door deze vraag te beantwoorden los van het huidige houderijsysteem en het huidige product ontstaat de ruimte die verderop in het proces nodig is om te ontwerpen

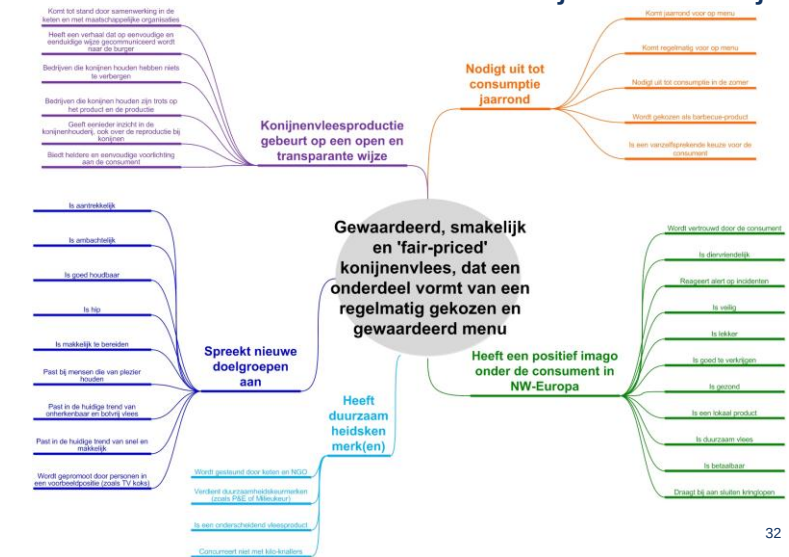
■ Hoe?

- In subgroepen zijn (sub-)doelen geformuleerd voor het te ontwerpen systeem

Doelen voor een duurzame konijnenhouderij



Doelen voor een duurzame konijnenhouderij





DAG 2

Van ontwerpeisen naar oplossingsruimte



- Strijdigheden en onmogelijkheden in de doelen
- Sleutelvragen
- Oplossingen

Strijdigheden en onmogelijkheden

- Wat?
 - Het identificeren van strijdigheden en onmogelijkheden in de uitgesproken en vastgestelde doelen
 - Selectie van de vragen waarvoor absoluut één of meer oplossingen moeten komen (sleutelvragen).
- Waarom?
 - De doelenbomen zijn opgesteld vanuit ambities, los van de haalbaarheid. Strijdigheden en onmogelijkheden geven aan waar het wringt; waar gezocht moet worden naar creatieve oplossingen
- Hoe?
 - In drie groepen denken de deelnemers na over de vragen:
 - Waar lijken ambities niet haalbaar?
 - Waar zijn ambities strijdig?
 - Waarvoor hebben we geen oplossingen paraat?
 - De strijdigheden en onmogelijkheden die hieruit naar voren komen worden verwoord in een serie vragen
 - De deelnemers kiezen door middel van stemmen de sleutelvragen

Sleutelvragen - selectie

- Hoe kan de duurzame konijnenhouderij <iets doen> <binnen een randvoorwaarde>?
 1. betaalbaar/rendabel vlees produceren met GGO vrij voer?
 2. konijnen houden zonder draadgazen kooien/hokken?
 3. voedsters in groepen houden zonder agressie?
 4. vleeskonijnen gezond houden zonder te veel antibiotica?
 5. konijnen meer ruimte geven zonder extra staloppervlak of kosten?
 6. konijnen altijd toegang geven tot ruwvoer zonder dat de dieren het krachtvoer laten staan?
 7. uitstoot en reststromen zoveel mogelijk hergebruiken en zo kringlopen sluiten?

Sleutelvragen - selectie

- Hoe kan het product konijn <iets doen> <binnen een randvoorwaarde>?
 - 8. een nieuwe doelgroep aanspreken in een Nederlandse cultuur waarin konijn eten niet vanzelfsprekend is?
 - 9. voor de eindgebruiker prijstechnisch interessant zijn om regelmatig te kopen?
 - 10. het beste gepromoot worden met weinig middelen?
 - 11. hip worden met een grootmoeders (bereidingswijze) imago?

Oplossingencarrousel

- Wat?
 - Zoveel mogelijk oplossingen genereren voor elk van de elf sleuteloplossingen
- Waarom?
 - De oplossingen vormen de basis voor de ontwerpen. Er worden uitdrukkelijk oplossingen gezocht voor de sleutelvragen, omdat daarbij de verwachting is dat de ambities stuklopen op de haalbaarheid
- Hoe?
 - De deelnemers brainstormen over oplossingen, telkens voor een specifieke vraag
 - Door zoveel mogelijk oplossingen te verzinnen ontstaat de ruimte die nodig is om de vermeende haalbaarheid voorbij te streven
 - Ook absurde oplossingen worden genoteerd. Deze kunnen een trigger zijn voor anderen om weer met nieuwe oplossingen te komen die minder excentriek zijn







LIVESTOCK RESEARCH
WAGENINGEN UR

44







Discussie: spanning tussen dierenwelzijn en maatschappelijke acceptatie

- Dierenwelzijn en diergezondheid moeten gewaarborgd worden, gebaseerd op wetenschappelijke kennis
- Daarnaast moet er rekening gehouden worden met de beleving van de burger, zodat er ook betaald wordt voor het dierenwelzijn en diergezondheid
- Zowel NGO's als konijnenhouders hebben baat bij het zoeken naar een combinatie van welzijn en beleving
- In de communicatie richting de burger betekent dit een combinatie van beter uitleggen en beter luisteren



DAG 3

Van oplossingsruimte naar samenhangende ontwerpen

- Oefenontwerp
- Oplossingsrichtingen
- Ontwerpen



Oefenontwerp

- **Wat**
 - Alle deelnemers doen individueel een oefenontwerp en delen de lessen die ze hieruit trekken met elkaar
- **Waarom?**
 - Ontwerpen is een uitdagend proces waar veel bij komt kijken
 - Door kort met elkaar door te spreken waar je tegenaan kunt lopen, krijgen de deelnemers meer grip op het ontwerpproces
- **Hoe?**
 - Iedereen krijgt de opdracht om vier oplossingen die bij verschillende sleutelvragen horen te selecteren en vervolgens in een ontwerp te combineren

Oefenontwerp - bevindingen

- Verschillende oplossingen combineren is moeilijk
- Het is moeilijk om het idee in je hoofd goed uit te leggen, of op papier te zetten; zeker als het een nieuw idee is
- Het is moeilijk om bestaande ideeën los te laten
- Hoe verder je van de konijnenhouderij afstaat, hoe makkelijker het is om met vernieuwende ideeën te komen
- Buitenstaanders baseren zich op aannames die nogal eens niet kloppen; zij hebben praktijkexperts nodig om hen daarop te wijzen
- Doordat je met een gemengde groep aan tafel zit kun je heel effectief met elkaar klankborden
- Je wordt geremd door de feiten die je al kent

Oplossingsrichtingen

■ Wat?

- Op basis van 4 tegengestelde oplossingsrichtingen ontstaat er een indeling in drie ontwerpgroepen

■ Waarom?

- Er is consensus dat het anders moet, maar verdeeldheid over de toekomstscenario's die hierbij passen
- Door diverse oplossingsrichtingen als uitgangspunt te nemen, kan iedereen werken aan een ontwerp dicht bij zijn/haar eigen strategie

■ Hoe?

- De deelnemers kiezen steeds uit 2 tegengestelde oplossingsrichtingen:
 - Loslaten versus beheersen
 - Een goed en degelijk product versus een exclusief product
 - De consument ver weg versus de consument dichtbij
 - Beter luisteren versus beter uitleggen
- Uit de mogelijke scenario's (combinaties van tegenstellingen) worden er 3 gekozen die het uitgangspunt zijn voor de ontwerpgroepen

Oplossingsrichtingen



Beheersen vs. loslaten



Goed en degelijk vs. exclusief



Ver weg vs. dichtbij



Beter luisteren vs. beter uitleggen

Oplossingsrichtingen

■ Gekozen tegenstellingen:

- Houderijsysteem op basis van meer loslaten versus meer beheersen
- Konijn als een goed en degelijk product versus een exclusief product

Ontwerpgroepen:

■ Beheersen, goed en degelijk product

- Thies Timmermans, Peter Rutjens, Harry Arts, Sjoerd Bokma en Joep Koenen

■ Beheersen, exclusief product

- Gerard Kok, Peter Vingerling, Henk van de Vinne en Harm Smit

■ Loslaten, exclusief product

- Sipke Hengst, Marc Welters, Barbara van Genne, Johan Briene en Henk Hoeliehoek

Ontwerpen per subgroep

■ Wat?

- Op basis van de oplossingen die er liggen voor de verschillende sleutelvragen gaat elke groep aan de slag met een eigen ontwerp

■ Waarom?

- Dit is het uiteindelijke doel van het ontwerpatelier. In de ontwerpen komen de verschillende oplossingen bij elkaar in een gedeeld toekomstbeeld

■ Hoe?

- Aan de hand van ongeveer vijf sleuteloplossingen die passen binnen de oplossingsrichting van de groep wordt een eerste samenhangende schets gemaakt. Deze gaat over het houderijsysteem én het product
- Elke groep wordt ondersteund door een professionele tekenaar, om sneller tot gedeelde beelden en makkelijker tot samenhang tussen de verschillende onderdelen te komen
- Bij de eindpresentatie van elk ontwerp krijgt iedere deelnemer die niet in de betreffende ontwerpgroep zit de opdracht om de positieve en de verbeterpunten te identificeren

Ontwerp Lamprei-konijn

Beheersbaar systeem en degelijk product

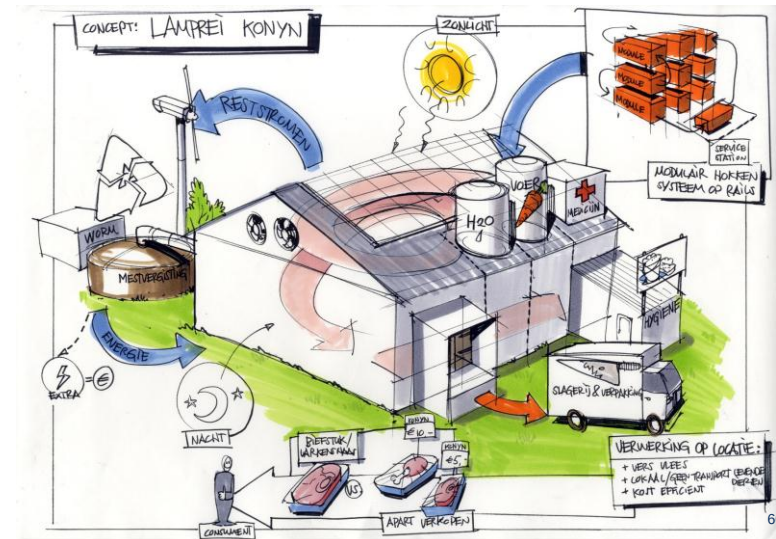
■ Positionering

- Luxeproduct dat breed verkrijgbaar is in supermarkten; ligt naast varkenshaas en biefstuk
- Uniform, veilig en gezond product

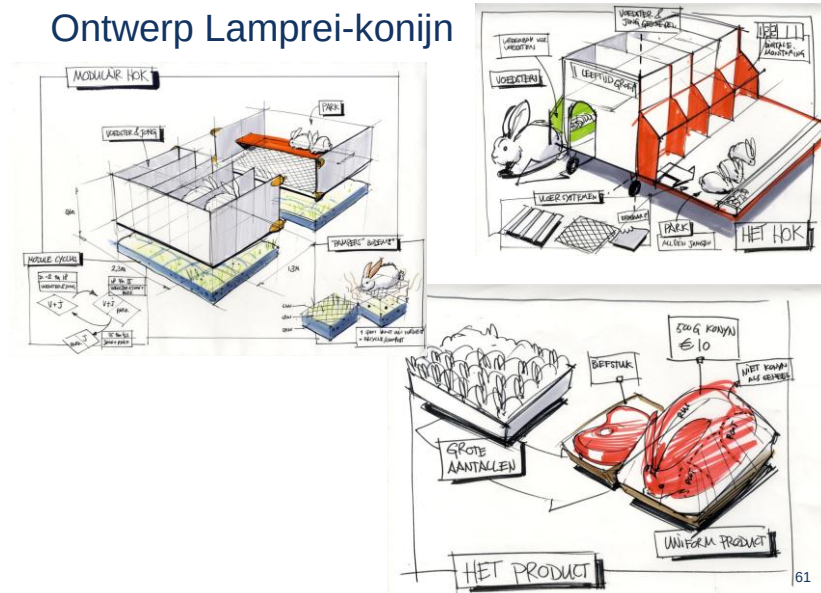
■ Sleutelvernieuwingen

- Verplaatsbaar hok: compacte stal
- Behandelstraat (voor voer, controle, etc): arbeid op één plek
- Werken met de driedimensionale ruimte: veel leefruimte per dier
- Natuurlijk licht: natuurlijk dag-ritme voor het konijn
- Energie uit reststromen: optimaal sluiten van kringlopen
- Slachten op locatie of dichtbij: transport van levende dieren zoveel mogelijk uitbannen

Ontwerp Lamprei-konijn



Ontwerp Lamprei-konijn



Ontwerp Lamprei-konijn

■ Voordelen

- Verbetering op meerdere duurzaamheidsaspecten
- Zeer beheersbaar systeem
- Goed controleerbaar systeem
- Goed dierenwelzijn (door vermijden stressfactoren)
- Gebruik van reststromen

■ Ontwikkelpunten

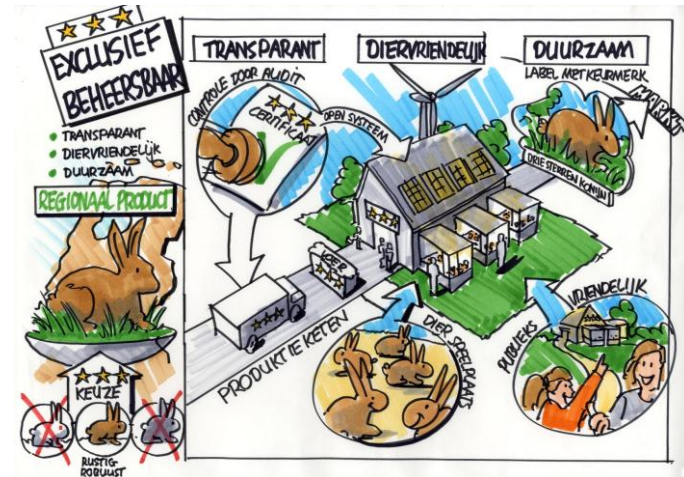
- Mobiele slachtproces
- Unit-systeem (afkijken van de logistieke sector)
- Positionering in de markt (topsegment)
- Propositie naar de maatschappij

Ontwerp Driesterren speelplaats

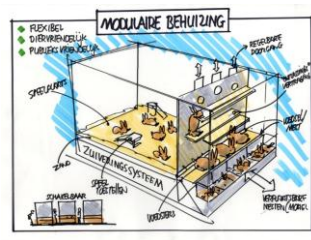
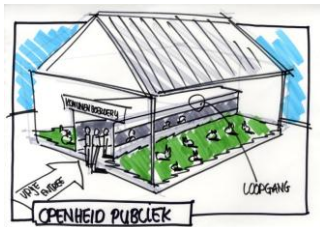
Beheersbaar systeem en exclusief product

- Positionering
 - Topsegment in de markt: duurzaam product met een label/keurmerk
- Sleutelvernieuwingen
 - Alle ketenonderdelen produceren op 3-sterrenniveau en worden ge-audit
 - Openheid door zichtunits aan de buitenzijde van het bedrijf
 - Natuurgetrouwe nestkasten: nestkasten onder vloeroppervlak (soort hol)
 - Gescheiden functiegebieden: vreten (roostervloer), spelen (zand of soortgelijk graafbaar materiaal)
 - Tijdsslot tussen gebieden: doordat het tijd kost om naar de speelruimte te gaan, mesten en urineren de dieren nog in de ruimte met roostervloer

Ontwerp Driesterren speelplaats



Ontwerp Driesterren speelplaats



65

Ontwerp Driesterren speelplaats

■ Voordelen

- Hoog dierencomfort
- (Dier-)vriendelijke uitstraling naar de maatschappij
- Breed duurzaam, alle ketenschakels produceren op 3-sterrenniveau
- Combineert beheersbaarheid voor de boer met vrijheid voor het konijn
- Transparant door controle door de keten heen

■ Ontwikkelpunten

- Soort materiaal in speelruimte (moet hygienisch zijn en reinigbaar zijn om diergezondheid niet in gevaar te brengen)
- Fok van een rustig konijn dat goed kan samenleven
- Koppelen aan belofte van slachten op locatie of dichtbij
- Marktonderzoek/-ontwikkeling
- Breder insteken op duurzaamheid (o.a. milieu, diergezondheid)

Ontwerp Konijn der Lage Landen

Systeem met vrijheid en exclusief product

■ Positionering

- 3-sterren, regionaal, buitenuitloop
- Weinig associatie met het dier, maar met de plussen van het product (regionaal, diervriendelijk, gezond, cradle to cradle productie)
- Verkrijgbaar bij specifieke outlets: food-service supermarkten, AH (Puur & Eerlijk, Jumbo (Jumbo bewust), de betere horecagelegenheden

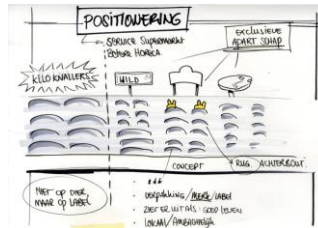
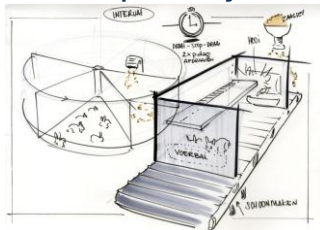
■ Sleutelvernieuwingen

- Uitloop naar buiten: meer ruimte voor de konijnen en goed voor imago
- Lopende band: goede hygiene door continue mestafvoer
- Gescheiden functiegebieden: beter doorlaatbare vloeren bij vreten
- Gecombineerd voer (ruw- en krachtvoer): gezonde dieren
- Cradle to cradle produceren: afval terugbrengen in de kringloop

Ontwerp Konijn der Lage Landen



Ontwerp Konijn der Lage Landen



69

Ontwerp Konijn der Lage Landen

■ Voordelen

- Goed werkbaar voor de konijnenhouder
- Hygienisch door continue mestafvoer
- Hoogste niveau van dierenwelzijn
- Publieksvriendelijk (o.a. door buitenuitloop)
- Milieuvriendelijk door in kringloop brengen van mest

■ Ontwikkelpunten

- Buitenuitloop welke geschikt is voor konijnen
- Behoud van hygiëne in de buitenuitloop
- Positionering in de markt (topsegment)
- Fok van een rustig konijn dat goed kan samenleven

Hoe verder?

- Een paar vraagstukken kwamen terug. De belangrijkste:
 - Agressiviteit van konijnen die in (grote) groepen worden gehouden
 - Hygiëne en op peil houden van diergezondheid
 - De aaibaarheid van het konijn waardoor de houderij de burger afschrikt
 - Mogelijkheid tot het slim inspelen op het mestgedrag van konijnen
- Oplossingsrichtingen die veelbelovend zijn moeten worden opgepikt door partijen die in de praktijk met de ideeën aan de slag willen
 - Samen met hen wordt gekeken hoe de ideeën uit de ontwerpsessies kunnen worden verzilverd
- Vakgroep en andere klankbordgroepleden bekijken samen de koers van de sector

Konijnen op Koers wil de deelnemers aan het Ontwerpatelier van harte bedanken voor hun inzet, energie en creativiteit!

